

Emili Sagristà: vida, obra i arxiu personal

Cristina Ortiz Moreno
Universitat de les Illes Balears

Algunes notes sobre la personalitat d'Emili Sagristà

Emili Sagristà i Llompart va néixer l'11 de juny de 1875 a Palma i va morir l'any 1963. Els seus progenitors eren Francisco Sagristà i Vidal (†1890), capità de la marina mercant, i Catalina Llompart Vives (†1912), veïnats de la parròquia de Sant Nicolau. Va ser batiat a la Catedral el 13 de juny de 1875 pel beneficiat Josep Alou, i un any després va rebre la confirmació a l'altar de la Seu per part del bisbe Mateu Jaume Garau, assistint com a padrí de l'acte Gabriel Alomar. Des de ben jove ja tenia clar que volia formar-se al Seminari, i ajudat pel seu pare, que volia confiar-li una bona educació,¹ va demanar la reducció del servei militar l'any 1895. Pagant

Fig. 1. Retrat d'Emili Sagristà (fotografia cedida per Josep Sagristà Moner)

¹ Malgrat la seva formació al Seminari, Rosselló i Verger també defensa que Sagristà fou un gran autodidacta i que, per tant, es va anar formant pel seu compte a partir de la lectura de diverses obres que guardava al Gabinet (Rosselló i Verger, V. M. [2006]. "Don Emili Sagristà (1875-1963). Vivències d'un deixeble agraït". *Lluc. Revista de cultura i d'idees*, 851, 41.

1.500 pessetes, va aconseguir redimir-se del servei militar a la Península, passant a ser recluta en dipòsit a Palma.

Així doncs, l'any 1896 va iniciar la carrera eclesiàstica rebent la tonsura, primer dels graus del clergat, de mans del bisbe Cervera. Dos anys després, el bisbe Campins l'ordenà de menors a l'església de Santa Clara, i l'any següent rebé els ordes de sotsdiaca, primer, i de diaca, després, també per part de Campins, però en aquest cas ja a la capella del Seminari Conciliar de Sant Pere. La seva carrera avançà ràpidament, i el 31 de març del 1900 l'ordenaren de prevere, més tard fou bibliotecari del Seminari i assistent del bisbe Campins i, després, tinent arxiver i oficial de Secretaria del Capítol de la Seu. El 1907 aconseguí el nomenament de catedràtic del Seminari, com a professor de Física, Química, Astronomia i Història Natural. Aleshores, la seva tasca docent adquirí una gran importància, i no abandonà el Seminari fins el 1956. També cal destacar que l'1 de juny de 1913 rebé el títol de vicari *in capite* de l'illa de Cabrera.²

Com a científic, promogué la creació del Museu d'Història Natural i del Gabinet de Física del Seminari Conciliar i, a més, fou el responsable de l'Observatori Astronòmic i Meteorològic de la dita institució des de 1910 fins als seus dies darrers.³ També cal esmentar la seva tasca com a autor d'importantes monografies sobre astronomia i física, d'entre les quals destaquen especialment *La telegrafia sin hilos: estudio sobre el estado actual de este invento y sobre las leyes físicas en que se funda*, per la qual va obtenir el premi del I Certamen Científic-Literari del Seminari l'any 1899, i, sobretot, l'obra titulada *Elementos de astronomía. Primera parte: la Tierra*, publicada l'any 1944. D'altra banda, també va col·laborar amb Mossèn Alcover en l'elaboració del seu *Diccionari*, concretament realitzant els capítols referents a l'electricitat.⁴

Malgrat la seva intensa tasca científica i divulgativa, Sagristà no ha estat encara reconegut com un vertader investigador que va treballar per aportar i difondre noves idees dins el camp de la ciència a Mallorca, i per tant, ha sofert un oblit dins la nostra història, una espècie de *damnatio memoriae*, segons les paraules del Dr. Gabriel Seguí, com a conseqüència de la desconexió del clergat vers la ciència i pel seu caràcter un tant excèntric.⁵

² Arxiu Emili Sagristà (en procés de cessió a l'Arxiu Capitular de Mallorca; en endavant AES), caixa 2.

³ Seguí i Trobat, G. (2005). "Emili Sagristà i Llompart en el seu context". A Amengual, A., Pons, G. X. i March, J. (eds.), *Conferències de les Jornades de Commemoració i Estudi de l'Eclipsi Total de Sol a la Mallorca de 1905* (pàg. 85). Palma: Societat d'Història Natural de Balears.

⁴ Seguí i Trobat, G. (2005). "Emili Sagristà i Llompart [...]", pàg. 85.

⁵ Seguí i Trobat, G. (2005). "Emili Sagristà i Llompart [...]", pàg. 87.

Context cultural: la Mallorca de Sagristà

Cal fer un breu esment al context en què va viure Sagristà, ja que aquest va possibilitar que dugués a terme una intensa tasca investigadora. En primer lloc, cal assenyalar que la Mallorca que va veure néixer Emili començava a fer algunes passes cap al procés de la Renaixença mallorquina. A mode d'exemple, podem esmentar el primer clergue que es va trobar entre les files dels renaixentistes mallorquins, Josep Tarongí, que va publicar *Algo sobre el estado religioso y social de la isla de Mallorca* (1877), així com també un *Diccionari Mallorquí-Castellà* (1878).⁶ No hem d'oblidar que també s'inclouen dins aquest context cultural dos dels nostres mallorquins més destacats. Ens estem referint, per una banda, a Antoni M. Alcover, un manacorí que va influir notòriament en la incorporació del clergat mallorquí a la cultura del país, sobretot pel seu càrrec com a vicari general de la Diòcesi⁷ i com a professor d'Història i Disciplina de l'Església primer, i de Llengua i Literatura Mallorquines després, del Seminari;⁸ i per l'altra, a Miquel Costa i Llobera, un poeta extraordinari que donà un important impuls a la llengua catalana. Ambdós foren destacats col·laboradors de la revista *Mallorca Dominical* (1897-1901), tot un paradigma de publicació de caràcter regionalista i catòlic.⁹

Una altra fita cultural destacada d'aquests moments fou, sens dubte, la fundació d'una de les institucions culturals més importants dedicada a l'estudi de les humanitats de les Balears: la Societat Arqueològica Lul·liana, creada a Palma el 1880 per diversos representants de la cultura mallorquina, com Bartomeu Ferrà, Gabriel Llabrés o Pere d'Alcàntara Penya, entre d'altres.¹⁰ L'objectiu que volien assolir amb la seva fundació era difondre, divulgar i protegir el patrimoni cultural de Mallorca, per la qual cosa convidaren bona part dels historiadors illencs a formar part de l'entitat.

Per acabar, i des d'un punt de vista més eclesiàstic, cal assenyalar que Sagristà va desenvolupar part de la seva carrera sota l'episcopat de Pere Joan Campins (1859-1915), un personatge regenerador, innovador i progressista, que es va adonar de la necessitat de conrear les ciències dins el món del

⁶ Massot i Muntaner, J. (1977). *Església i societat a la Mallorca del segle XX*. Barcelona: Ed. Curial, pàg. 17-18.

⁷ DDAA (2005). *Els Certàmens del Seminari Conciliar de Sant Pere*. Palma: Biblioteca Diocesana, pàg. 38.

⁸ March Noguera, J. (1996). "Els coneixements de ciències físiques i naturals del clero mallorquí (1852-1932). El bisbe Campins i Mossèn Antoni Maria Alcover, els grans impulsors de l'esperit de recerca científica en el Seminari de Mallorca". *Revista del Centre d'Estudis Teològics de Mallorca*, 84-85, pàg. 79.

⁹ Marimon, A., Salord, J. i Cuesta, M. (2004). "Llengua, educació i cultura sota el centralisme (1868-1923)". A Duran, M. i Marimon, A. (dir.), *Història de les Illes Balears. Volum III: Del segle XVIII borbònic a la complexa contemporaneïtat*. Barcelona: Edicions 62, pàg. 236.

¹⁰ Marimon, A., Salord, J. i Cuesta, M. (2004). "Llengua, educació i cultura [...]", pàg. 237-238.

Seminari. Va impulsar un projecte de renovació per donar-li un nou caràcter a la Diòcesi, dintre del qual trobem, entre altres iniciatives, la reforma de la Seu encomanada a l'arquitecte modernista Antoni Gaudí, a qui coneixerà personalment Sagristà i del qual parlarem més endavant. S'erigí com a defensor del patrimoni artístic i cultural de l'Església, duent a terme algunes actuacions importants en aquesta línia, com són el decret sobre conservació d'ornaments i objectes artístics o la creació de l'Arxiu i el Museu Diocesà de Mallorca.¹¹ També va destacar com un important defensor de les activitats científiques, de fet, l'any 1886 va participar en el Congrés Catòlic Nacional de Madrid presentant una comunicació titulada *Definició i condicions de la ciència*. Més important fou encara l'edicta publicat per Campins el 1898, conegut com la *Ratio studiorum*, mitjançant el qual s'inclouien nous estudis al Seminari diocesà –llengua, literatura, història de Mallorca i sociologia. A aquest fet de gran transcendència per a la formació lingüística i cultural del clergat, n'hem d'afegir un altre també impulsat pel mateix Campins. Ens estem referint a la publicació de la convocatòria del Certamen Científic-Literari¹² per als alumnes del Seminari Conciliar de Sant Pere l'any 1899¹³ amb l'objectiu de desvetllar entre els seminaristes l'interès per la literatura i la investigació científica i històrica.¹⁴

L'arxiu personal

Gràcies a la cessió de l'arxiu i la biblioteca personal d'Emili Sagristà a l'Arxiu Capitular per part del seu nebot Josep Sagristà Moner, hem pogut tenir accés a algunes de les obres que posseïa, així com també al seu arxiu fotogràfic i a la documentació personal, dintre de la qual podem trobar la partida de baptisme, de defunció dels pares, els diplomes de càrrecs eclesiàstics que va aconseguir, etc. Per tant, es tracta d'una documentació de gran importància per poder ampliar la biografia d'aquest personatge tan destacat i, alhora, desconegut.

¹¹ Fullana, P. (2009). "Pere Joan Campins, un home d'església, en un món en transformació". A Rosselló Bordoy, G. (ed.), *Seminari d'Estudis Històrics 2009: Pere Joan Campins, bisbe de Mallorca (1859-1915)*. Palma: Societat Arqueològica Lul·liana, pàg. 13.

¹² DDAA (2005). *Els Certàmens del Seminari* [...], pàg. 16-17.

¹³ Cal recordar que d'aquest primer certamen va resultar guanyador Emili Sagristà amb l'estudi titulat *La telegrafia sin hilos: estudio sobre el estado actual de este invento y sobre las leyes físicas en que se funda*, tal com n'hem fet esment al primer apartat.

¹⁴ Pons, D. (2009). "La cultura a Mallorca en l'època del bisbe Campins". A Rosselló Bordoy, G. (ed.), *Seminari d'Estudis Històrics 2009: Pere Joan Campins, bisbe de Mallorca (1859-1915)*. Palma: Societat Arqueològica Lul·liana, pàg. 53.

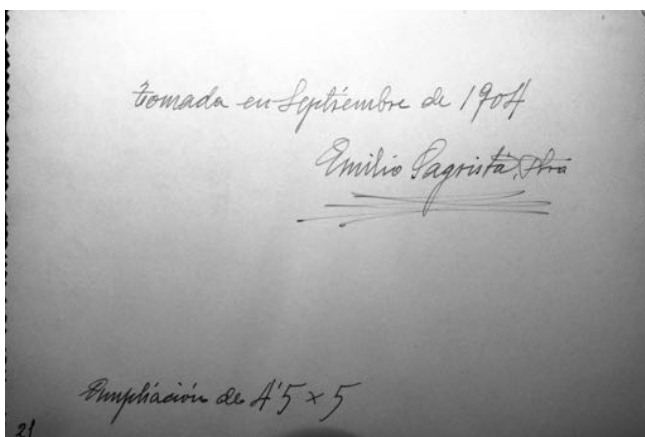

Fig. 2 i 3. Anvers i revers d'una fotografia realitzada per Sagristà durant la reforma de Gaudí (AES, caixa 2)

En primer lloc, ens referirem a les obres que formaven part de la seva biblioteca,¹⁵ d'entre les quals podem trobar obres d'altres autors, així com també llibres escrits per ell mateix, dels quals parlarem al següent apartat. En aquest cas, ens interessen, sobretot, les anotacions que prenia Emili quan anava llegint els llibres publicats per altres autors. És el cas de l'obra *Museos de la Catedral*, de Matheu Mulet, publicada el 1955. Al pròleg, l'autor ens parla de l'estil mudèixar, i Sagristà anota que no es correspon al segle XIV, sinó al XIII,

¹⁵ Per conèixer tots els llibres de Sagristà, vegeu l'apèndix.

CLASES PASIVAS

Clase (1) *Clergo*
 Nómina (2) *Catedral*
 Letra *S* número *1*
 descuento *∞*
 Fecha de la concesión *23 de diciembre 1934*

TARJETA DE IDENTIDAD

Haber íntegro anual *2.250*
 Ídem íd. mensual *54'33*
 Tesorería en que cobra en la actualidad *Baleares*

D. *Emilio Sagristá y Domínguez* de estado *soltero*
 nació el *11* de *junio* de *1875* en *Palma de Mallorca*
 provincia de *Baleares* y reside en la actualidad en *Palma de Mallorca*
 provincia de *Baleares*
Palma *30* de *diciembre* de *1935*

El Oficial encargado, *[Signature]* Firma del interesado, *Emilio Sagristá y Domínguez* (3) El INTERVENIENTE, *[Signature]*

Cuando el receptor no cobre personalmente, firmarán también al dorso de la tarjeta el Habilitado y el Alcalde que comparezca al domicilio del pensionista.
 (1) Civil o militar.—(2) Jubilados, retirados, viudedad, orfandad o pensiones remuneratorias, etc.—(3) Tesorero o Interventor.

Fig. 4. Targeta d'identitat de classes passives (AES, caixa 2)

i per tant, “en 1238 era ya cosa vieja”.¹⁶ També contradiu Matheu Mulet quan aquest ens comenta que el frontal de Santa Cecília, del mestre Guillem Mesquida, és una pintura sobre taula, afegint a un costat que en realitat es tracta d’una pintura sobre tela que “precisamente se retiró porque había sufrido un desgarrón y no se quiso que sufriera otros”.¹⁷ Són constants les anotacions que realitza Sagristá en aquesta i en altres obres, les quals ens confirmen l’actitud i personalitat d’aquest peculiar beneficiat que, tal com el descriuen els seus contemporanis, era una persona amb un caràcter fort i dominant.

Una altra obra que posseïa era *Restauración de la Catedral de Mallorca*, de Mateu Rotger (1907), on es descriuen les reformes que va dur a terme Gaudí a la Seu. Com a l’anterior llibre, aquest també està ple d’anotacions i de frases subratllades en diferents colors per ressaltar allò que li pareixia més important. En aquestes anotacions, critica constantment l’autor, arribant a menysprear-lo en algunes ocasions, com per exemple quan diu que “Pero si él no sabía cuál era la decoración primitiva ni quién era el arquitecto de la Catedral, y no lo supo ni entonces ni nunca...”,¹⁸ o quan confessa que “se pasó de listo y pecó de ligero...”.¹⁹ Però no sols critica Rotger, sinó que també s’atreveix a atacar el mateix Gaudí quan l’autor està parlant de la col·locació dels canelobres de ferro forjat als pilars, dient que ho considera “uno de los mayores crímenes

¹⁶ AES, caixa 1, Matheu Mulet, P. A. (1955). *Museos de la Catedral*. Palma: Col. Guías de la Seo de Mallorca, pàg. 1.

¹⁷ AES, caixa 1, Matheu Mulet, P. A. (1955). *Museos de la [...]*, pàg. 9.

¹⁸ AES, caixa 1, Rotger Capllonch, M. (1907). *Restauración de la Catedral de Mallorca*. Palma: Tip. Amengual i Muntaner, pàg. VIII.

¹⁹ AES, caixa 1, Rotger Capllonch, M. (1907). *Restauración de la [...]*, pàg. 16.

que se han cometido contra la Catedral. Quien los proyectó [els pilars] les dio un basamento que apenas sobrepasa un metro para acusar hasta el extremo su delgadez y elevación, y a Gaudí se le ocurre enmendarle la peana y les planta esos anillo y los deja en negro, para más afronta y burla, y produce el anties-tético efecto de un basamento absurdamente alto. ¡Si aquel buen arquitecto levantara la cabeza!”,²⁰ referint-se a l’arquitecte que va construir els pilars. Aquestes només són algunes de les crítiques que realitza Sagristà a Rotger i a Gaudí, però el llibre està ple d’anotacions d’aquest tipus. De fet, és el que conté més notes escrites de tots els que formen part de la seva biblioteca.

Pel que fa al seu arxiu fotogràfic, cal assenyalar que aquest és d’una gran riquesa tant qualitativament com quantitativament parlant. Són moltíssimes les fotografies que posseïa –més d’un centenar–, algunes fetes per ell mateix i d’altres comprades a altres fotògrafs –sobretot, a Jeroni Juan Tous–, però totes comparteixen un tret comú i és la gran qualitat que tenen. S’ha d’afegir, a més, que moltes van acompanyades de notes que descriuen la fotografia i, fins i tot, en alguns casos, de la data de realització de la fotografia, la qual cosa ens aporta una informació de primera qualitat. Podem trobar fotografies de formats més grans, i d’altres més petits, negatius, postals i, fins i tot, un àlbum on estan col·locades moltes imatges de la Seu. Moltes de les fotografies foren emprades per Sagristà als seus llibres, tal com ens informa a la part posterior, on se’ns diu quina làmina serà dins aquests. D’altra banda, cal fer esment a una col·lecció de fotografies que il·lustren el trasllat de les despulles de Jaume III des de la Catedral de València fins a Palma –en total, es comptabilitzen 13 positius.

Però no tan sols tenia fotografies, sinó que també posseïa una sèrie de plànols i plantes de la Seu, dibuixats per ell mateix i que després servien per a afegir als seus llibres, com és el cas de la planta de la Capella Reial que va representar a la làmina VI de *La Catedral de Mallorca. Contribución al estudio de su solución arquitectónica*, o del plànol més general de la Seu, que fou utilitzat a *El enigma de la Capilla de la Trinidad*, concretament a la làmina V.

Finalment, cal destacar que dins l’arxiu personal trobem també, com ja hem avançat al principi, documentació privada de Sagristà. Entre els arxius cedits per Josep Sagristà podem trobar diverses targetes d’Emili, que acrediten la seva pertinença a associacions o societats, concretament a la Societat Astronòmica de Barcelona, a la Mútua del Clergat o a la *Associatio Maioricensis Sacerdotalis Eucharistici Foederis*; la seva partida de naixement i de confirmació; el registre del testament del seu pare; la partida de defunció de la seva mare, i

²⁰ AES, caixa 1, Rotger Capllonch, M. (1907). *Restauración de la [...]*, pàg. 52.

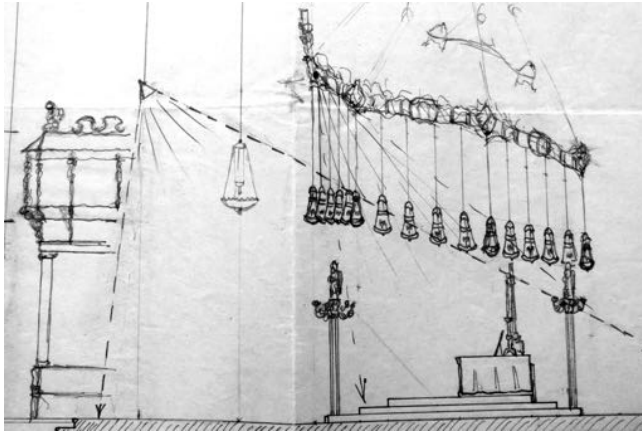

Fig. 5. Projecte d'il·luminació realitzat per Sagristà (AES, caixa 1)

els diplomes dels diversos ordes sacerdotals –tonsura, menor, sotsdiaca, diaca, prevere, etc., així com també el títol de catedràtic del Seminari Conciliar, que l'acreditava com a professor de Física, Química i Història Natural.

Aportacions per a l'estudi de la Seu

Com hem pogut observar a l'anterior apartat, la major part de les obres que posseïa tenien com a temàtica la Seu de Mallorca. I és que des de ben jove es va sentir entusiasmat per aquest temple enigmàtic, amb el qual va tenir una estreta relació. Allà va rebre el primer sagrament, el baptisme, i després la confirmació; més tard, fou tinent arxiver i oficial de Secretaria de la Seu, exercint-hi els seus càrrecs, a més del de beneficiat per molts d'anys. Per la Seu devia passejar cada dia, contemplant com anava progressant la reforma gaudiniana.

La primera obra publicada sobre la Seu és la que du per títol *La Catedral. Contribución al estudio de su iluminación* (1928). Sagristà s'hi centra en l'estudi de la llum a la Catedral, explicant l'obertura dels finestrals per Gaudí, com entrava la llum per aquests, quins eren els contrastos que oferien aquests vitralls, els colors de la llum, etc. Per tant, allò que primer li va despertar l'interès de la Seu fou la il·luminació, la qual cosa no ens resulta gens estranya sabent que la seva formació estava més lligada a les ciències que a les humanitats.

Fins i tot, cal afegir que, entre els papers conservats al seu arxiu personal, trobem uns dibuixos que va realitzar Sagristà a partir dels quals proposa un projecte d'il·luminació de la Seu. Ell creu que s'ha d'augmentar la llum a les naus i enfosquir l'absis, per la qual cosa és necessària una il·luminació de dalt a baix.

Després de vint anys sense publicar res relacionat amb la Seu, com a conseqüència de la guerra civil espanyola, Sagristà decideix treure a la llum dues obres que resulten imprescindibles per a conèixer la història del temple. Per una banda, publica *La Catedral de Mallorca: contribución al estudio de su solución arquitectónica*, on l'autor demostra que les naus de la Seu no són el resultat d'una ampliació del pla primitiu, sinó que realment l'artífex que va idear la capella de la Trinitat i la capella Reial no va pensar mai que aquesta es perllongaria, i per tant, no serien part d'una església no acabada, com es creia fins aleshores; i per l'altra banda, va escriure *La Catedral de Mallorca: un capítulo de su historia antigua. Los corredores de los cirios*, un article per a la revista del Cercle de Belles Arts de

Mallorca, on Sagristà descriu com era el corredor dels ciris, abans que Gaudí el desmuntés, fent referència igualment als orígens gòtics de la Catedral.

L'any 1950 publica la següent obra sobre la Seu, titulada *Retablos góticos de la Catedral de Mallorca: el de madera y el de plata*. Una vegada més, Sagristà reprèn el tema de la Seu gòtica, amb una certa nostàlgia i melancolia pels temps passats. Dos anys després, i seguint aquesta línia d'investigació, publica una de les seves obres més importants, *La Catedral de Mallorca: el enigma de la Capilla de la Trinidad*, la qual va tenir una tirada d'ús personal de 150 exemplars quan es va publicar. En aquesta ocasió, Sagristà planteja una hipòtesi per explicar qui va fer la capella, quan es va construir i qui li va donar la funcionalitat de panteó reial. Per a dur a terme aquesta investigació, va catalogar tots els fets i dades històriques –de fet, inclou diversos documents històrics que ajuden a clarificar el tema–, va estudiar detalladament tots els articles i obres que tractaven sobre la capella i va col·locar les diferents peces del trencaclosques per donar-li una solució lògica i acceptable.

A les dues darreres obres publicades, Sagristà deixa de banda l'època més primitiva de la Seu i se centra en la reforma de Gaudí. Aquestes són, en pri-

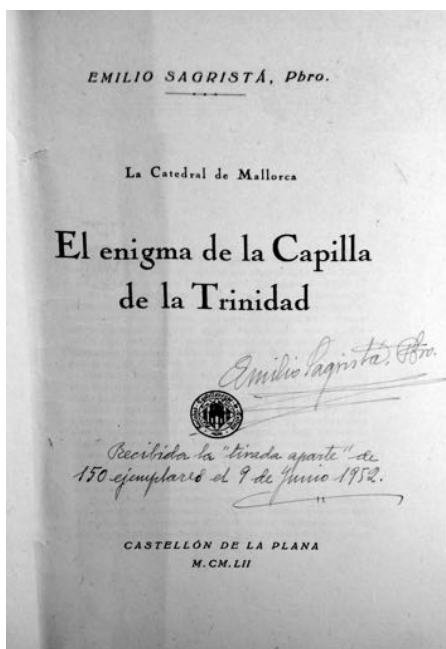

Fig. 6. Contraportada del llibre *La Catedral de Mallorca. El enigma de la Capilla de la Trinidad* amb la signatura d'Emili Sagristà i una anotació sobre el nombre d'exemplars (AES, caixa 1)

mer lloc, *Gaudí en la Catedral* (1960), i per l'altra, *Gaudí en la Catedral: anécdotas y recuerdos* (1962). A la primera obra va participar com a col·laborador, ja que l'autor és Anthony Kerrigan. La segona publicació és la que realment ens interessa. Sagristà ens hi descriu totes les intervencions que va realitzar Gaudí dins el temple, des de les obres d'il·luminació amb la instal·lació de canelobres, lampadaris, llànties i llantoners de ferro forjat, fins als dosserets i peanyes de les escultures gòtiques de l'antic retaule major i el mobiliari litúrgic dissenyat per ell mateix, així com també les pintures del cadirat de cor, el baldaquí, els tornaveus i la decoració mural. També explica el trasllat del retaule major gòtic sobre la part interna del portal del Mirador. A més, inclou diverses làmines amb imatges de la Seu i una planta de la capçalera. A diferència dels comentaris que va fer a l'obra de Rotger, en els quals menyspreava la tasca realitzada per Gaudí, en aquest cas resulta curiós que n'exalti la figura, dient, entre altres coses, que "Gaudí fue de una capacidad extraordinaria e indiscutible, un genio [...]".²¹ Cal afegir, a més, que Sagristà va conèixer personalment Gaudí quan va viatjar a la Ciutat Comtal acompanyant el bisbe Campins l'any 1899. Allà visitaren les obres de la Sagrada Família, on varen ser atesos pel mateix Gaudí, que els va guiar per l'edifici. Segons Sagristà, "daba gozo oírle hablar, su palabra era fascinante por su desbordada fantasía y su grandísima ilustración [...]".²²

Aquesta fou la seva darrera obra, escrita amb una gran lucidesa i sensatesa, quan ja comptava 86 anys. Tan sols un any després, el febrer del 1963, la mort se'l va emportar. Així és com va acabar la vida d'un investigador incessant, que fins als seus darrers dies va dedicar-se a la recerca, a l'ampliació dels seus coneixements i a la difusió d'aquests.

Conclusions

Per acabar, és important realitzar algunes reflexions sobre la vida i l'obra d'Emili Sagristà. Com hem vist, es tractava d'una personalitat d'una gran singularitat, que ha passat desapercebuda davant la nostra historiografia, fet que queda en evidència després de consultar la bibliografia que tenim al nostre abast. Només destaquen dos articles dedicats exclusivament a Sagristà, el primer realitzat per Seguí i publicat a les actes d'un cicle de conferències, i el segon per Vicenç M. Rosselló i Verger, en el qual l'autor exposa la biografia d'Emili

²¹ Sagristà, E. (1962). *Gaudí en la Catedral de Mallorca: anécdotas y recuerdos*, Castelló de la Plana: Sociedad Castellonense de Cultura, pàg. 65.

²² Sagristà, E. (1962). *Gaudí en la Catedral [...]*, pàg. 7.

des de la seva òptica com a alumne. La resta de bibliografia esmentada és de caràcter més general, en la qual podem trobar alguna referència a Sagristà i a la seva tasca com a docent i astrònom. Allò que ens manca és un estudi exhaustiu de les aportacions fetes pel nostre protagonista sobre la Seu de Mallorca, ja que, com hem pogut observar, aquestes foren més importants del que podem creure a simple vista. Tractà temes transcendents per a l'estudi de la Seu, com són la funció de la capella de la Trinitat, els orígens del temple, el retaule major gòtic, etc., plasmats a les diverses obres que hem descrit i que són de consulta obligada per a qualsevol investigador que vulgui estudiar aquests camps.

Per tot el que hem exposat anteriorment, pensem que és necessari seguir amb la recerca sobre la vida i l'obra d'Emili Sagristà, ara que tenim accés a una documentació més extensa sobre la seva persona gràcies a la donació feta pel seu nebot, per tal de conèixer de més a prop la seva personalitat, les seves inquietuds i, sobretot, la seva tasca com a investigador de la Seu.

BIBLIOGRAFIA

- DDAA (2005). *Els Certàmens del Seminari Conciliar de Sant Pere*. Palma: Biblioteca Diocesana.
- Fullana, P. (2009). "Pere Joan Campins, un home d'església, en un món en transformació". A Rosselló Bordoy, G. (ed.), *Seminari d'Estudis Històrics 2009: Pere Joan Campins, bisbe de Mallorca (1859-1915)* (pàg. 5-20). Palma: Societat Arqueològica Lul·liana.
- March Noguera, J. (1996). "Els coneixements de ciències físiques i naturals del clero mallorquí (1852-1932). El bisbe Campins i Mossèn Antoni Maria Alcover, els grans impulsors de l'esperit de recerca científica en el Seminari de Mallorca". A *Revista del Centre d'Estudis Teològics de Mallorca*, 84-85, 75-96.
- Marimon, A., Salord, J. i Cuesta, M. (2004). "Llengua, educació i cultura sota el centralisme (1868-1923)". A Duran, M. i Marimon, A. (dir.), *Història de les Illes Balears. Volum III: Del segle XVIII borbònic a la complexa contemporaneïtat* (pàg. 231-246). Barcelona: Edicions 62.
- Massot i Muntaner, J. (1977). *Església i societat a la Mallorca del segle XX*. Barcelona: Ed. Curial.
- Pons, D. (2009). "La cultura a Mallorca en l'època del bisbe Campins". A Rosselló Bordoy, G. (ed.), *Seminari d'Estudis Històrics 2009: Pere Joan Campins, bisbe de Mallorca (1859-1915)* (pàg. 49-62). Palma: Societat Arqueològica Lul·liana.
- Rosselló i Vaquer, V. M. (2006). "Don Emili Sagristà (1875-1963). Vivències d'un deixeble agrair". *Lluc. Revista de cultura i d'idees*, 851, 40-43.
- Seguí i Trobat, G. (2005). "Emili Sagristà en el seu context". A Amengual, A., Pons, G. X. i March, J. (eds.), *Conferències de les Jornades de Commemoració i Estudi de l'Eclipsi Total de Sol a la Mallorca de 1905* (pàg. 85-98). Palma: Societat d'Història Natural de Balears.

APÈNDIX

Llistat d'obres del seu arxiu personal

Llibres publicats per Sagristà

Sagristà, E. (1946). *Determinación de la desviación del péndulo en el experimento de Foucault*. Barcelona: Impr. Revista Ibérica.

Sagristà, E. (1944). *Elementos de astronomía. Primera parte: la Tierra*. Impr. SS Corazones.

Sagristà, E. (1962). *Gaudí en la Catedral de Mallorca. Anécdotas y recuerdos*. Castelló de la Plana: Sociedad Castellonense de Cultura.

Sagristà, E. (1928). *La Catedral. Contribución al estudio de su iluminación*.

Sagristà, E. (1948). *La Catedral de Mallorca. Contribución al estudio de su solución arquitectónica*. Castelló de la Plana: Sociedad Castellonense de Cultura.

Sagristà, E. (1952). *La Catedral de Mallorca. El enigma de la Capilla de la Trinidad*. Castelló de la Plana: Sociedad Castellonense de Cultura.

Sagristà, E. (1949). *La Catedral de Mallorca. Un capítulo de su historia antigua. Los corredores de los cirios*. Palma: Impr. Mossèn Alcover.

Sagristà, E. (1950). *Retablos góticos de la Catedral de Mallorca. El de madera y el de plata*. Castelló de la Plana: Sociedad Castellonense de Cultura.

Llibres d'altres autors

Forteza, G. (1929). *Estat de l'arquitectura catalana en temps de Jaume I. Les determinants gòtiques de la Catedral de Mallorca*. Palma.

Matheu Mulet, P. A. (1954). *La Capilla Real*. Palma: Ed. Mallorquina de Francisco Pons.

Matheu Mulet, P. A. (1955). *Museos de la Catedral*. Palma: Impr. Establecimientos Victoria.

Rotger Capllonch, M. (1907). *Restauración de la Catedral de Mallorca*. Palma: Tip. Amengual i Muntaner.

Rubió i Bellver, J. (1912). *La Catedral de Mallorca. Conferencia dada con motivo de la excursión oficial de la Asociación de Arquitectos de Cataluña*. Barcelona: Tip. J. Bartra Laborde.